

Stråpastol i Vormedalsheia landskapsvernområde, Hjelmealand.
Foto: Erik Thoring

Takk for meg!

50 år siden Alternativ Oljedebatt

Da den store oljemessa i Stavanger, ONS, startet i 1974 fikk den følge av en alternativ lillebror, AOD. I anledning 50 års jubileet presenterer vi et historisk tilbakeblikk. Foto: Erik Thoring

Side 13-16

Mobilisering mot gruveplaner

Over 1000 eigersunderere gikk i høst i fakkeltog mot gruveplanene på Helleland. Nå etablerer Naturvernforbundet lokallag i Dalane for å følge opp den folkelige motstanden. Foto: Endre Hovland

Side 17

Vindkraftseire i Sirdal og Gjesdal

Sirdal sa nei til to gigantiske vindkraftverk i Skreåområdet og i Bergeheia. Gjesdal har tidligere i år sagt nei til vindturbiner på Giljafjell. Randi Storhaug (t.v.) og Ingeborg Vrenne i Naturvernforbundet jubler.

Foto: Privat

Side 21

Rygjavern 2 | 24

49. årgang

Redaksjonen avsluttet 25. november.

Viderebruk av stoff er tillatt ved kildehenvisning

REDAKSJON Erik Thoring (ansv),
Jærprint AS (layout)
UTGIVER Naturvernforbundet i Rogaland
OPPLAG 2350
TRYKK Jærprint AS
PAPIR Nautilus white, 100 gr
Produsert av 100% returfibre

Naturvernforbundet
i Rogaland

Kontoret er vanligvis bemannet mellom
kl. 08.30 og kl. 15.00 alle ukedager.

ORG.NR. 971 339 993
BESØKSADR Mostun natursenter
Henrik Ibsensgate 59 og 61, 4021 Stavanger
TELEFON 51 52 88 11 / 966 10 221
E-POST rogaland@naturvernforbundet.no
INTERNETT rogaland-naturvern.no
BANKGIRO 1503.80.05879
GIVERKONTO 3201.41.63327

DAGLIG LEDER
Gaute Henriksen, tlf 966 10 221

STYRELEDER
Hallgeir Langeland, tlf 930 63 633

LOKALLAG
Suldal: Roy Høibo, tlf 90 06 61 47
Strand: Egil Tjensvold, tlf 51 74 75 20
Nord-Jæren: Erik Thoring, tlf 41 68 32 38
Sandnes: Eva Beate Vikeså Watne, tlf 41 53 26 47
Haugesund: Roald Østensjø, tlf 99 40 20 61

MEDLEMSKAP
Medlemskap kan tegnes på Mostun natursenter eller på naturvernforbundet.no/medlem

Mostun natursenter

Utstillinger og økologisk kafé åpen
søndager kl. 11.00-15.30.
Utleie av Inge Steenslands hus
se www.rogaland-naturvern.no eller
telefon 97 79 48 16

KONTAKTPERSON
Sissel Norheim, tlf: 97 79 48 16

Besøksenter våtmark Jæren

BESØKSADR Mostun natursenter,
Henrik Ibsensgate 59, 4021 Stavanger
DAGLIG LEDER
Sissel Norheim, tlf 977 12 253
NATURVEILEDER (Våtmarksløftet)
Susanne Zazzera, tlf 414 84 339
E-POST post@bvj.no
INTERNETT Facebook: Besøksenter
våtmark Jæren og www.bvj.no
ORG.NR.: 819 903 492

ANNONSER
Sverre Stakkestad
sverre@gmk.as

Takk for meg!

I 1974 hadde jeg og en håndfull venner fra Natur og Ungdom skumle planer om å kuppe Rogaland Naturvern (nå Naturvernforbundet i Rogaland). Vi stilte på årsmøtet, ivrige og utålmodige, men uten en kupp-plan. Møtet sviktet og jeg tok til takke med en plass i styret. Siden den gang har Naturvernforbundet vært mitt livs prosjekt.

Allerede året etter fikk jeg lov å starte medlemsbladet Rygjavern. Penger hadde vi ikke. Kostnadene skulle dekkes med annonsesalg og løssalg. Optimismen var upåklagelig, den første utgaven ble trykt i 5000 eksemplarer! Ambisjonsnivået ble raskt tilpasset virkeligheten. Bladet ble tynnere og tynnere og antall utgaver redusert. Men vi sto han av!

I snart 50 år har Rygjavern utkommet uten opphold. Det er imponerende. En lang rekke redaktører og redaksjonsmedlemmer har holdt hjula i gang og sørget for at Rygjavern aldri stoppet opp. Nå er det nye tider, og trykte medier blir erstattet med digitale. Kostnadene til distribusjon og trykking har skutt i været og vi ser antagelig slutten på en æra. Neste år kommer Rygjavern ut med en utgivelse.

Ung redaktør i 1975.

Siden 2001 har jeg vært ansatt som daglig leder i fylkeslaget. De første ti åra som eneste ansatte i en halv stilling. Det store skiftet kom i 2012 da fylkeslaget fikk i oppdrag å drive et statlig autorisert våtmarkssenter med base på Mostun. Siden den gang er det investert over 15 millioner kroner i Mostun natursenter og vi er fem ansatte. Det har vært en eventyrlig reise, men nå er tiden moden for å gi stafettpinnen videre til nye krefter. Jeg benytter anledningen til å takke alle tillitsvalgte, dugnadsfolk og ressurspersoner som har gjort Naturvernforbundet til det det er i dag: En bunnsolid, kreativ og seriøs naturvernorganisasjon i sterk vekst i hele fylket.

Jeg takker av som ansatt og fortsetter kampen som frivillig!

Redaksjonen anno 1975, f.v Kjell Helle Olsen, Asbjørn Simonsen og Odd Inge Worsøe.

Erik Thoring ønsker Gaute Henriksen velkommen til Mostun og til stillingen som ny daglig leder i Naturvernforbundet i Rogaland. Foto: Sissel Norheim

Gaute har overtatt som ny leder

Gaute Henriksen (57) overtar som ny daglig leder i fylkeslaget. Han startet i jobben 2. september. Erik Thoring, som gir seg etter 23 år i stillingen, fortsetter i en redusert stilling som rådgiver fram til årsskiftet.

Gaute er født og oppvokst på Vardeneset i Stavanger, men har hatt det meste av sin yrkesaktive karriere i Ryfylke. Først i Bygdaposten i Hjelmeland og deretter i 18 år i Strandbuen som journalist, redaktør, daglig leder og nyhetsleder. Han er utdannet historiker fra UiB og journalist fra UiS.

- Etter et langt liv i pressen ønsket jeg nye utfordringer. Natur og friluftsliv har alltid interessert meg, og da framsto Naturvernforbundet som en spennende mulighet. Jeg er imponert over engasjementet og kompetansen blant forbundets mange tillitsvalgte og frivillige i fylket, sier han.

Gaute er bosatt med familien sin på Jørpeland og skal nå prøve seg som daglig busspendler til Mostun.

Randi gir seg i sentralstyret

Randi Storhaug og Wenche Skorge takker for seg i Naturvernforbundets sentrale organer. Foto: Erik Thoring

Randi Storhaug stiller ikke til gjenvalg som nestleder i Naturvernforbundets sentralstyre. Hun gir seg etter to år i tospann med nestleder Pernille Hansen. Randi gikk også ut av fylkeslagets styre i år, etter åtte år. Sjøl om hun takker farvel til tillitsvervene, bedyrer Randi at hun ønsker å engasjere seg i lokale natur- og klimasaker.

- Det har vært en hektisk og svært lærerik periode i sentralstyret. Jeg er spesielt imponert over det brennende engasjementet og dype kunnskapen som finnes der ute blant forbundets mange tillitsvalgte og frivillige, oppsummerer hun. Randi er i det daglige ansatt som planlegger i Sola kommune.

Også Wenche Skorge takker for seg, etter to år som Rogalands representant i landsstyret. Hugh Clarke som er styremedlem i fylkeslaget overtar Wenches plass i landsstyret og ny vara blir Ingeborg Vrenne.

HANNE BYTTER BEITE

Hanne Risanger melder overgang til Stavanger kommune etter tre og halvt år som naturveileder og daglig leder for Besøksenter våtmark Jæren. Hun skal inn i en stilling som naturforvalter med særskilt ansvar for skogforvaltning.

Susanne Zazzera overtar Hannes oppgaver som naturveileder og formidler, mens Sissel Norheim tar ansvaret for den daglige driften. Susanne har i dag en halv stilling i det treårige prosjektet Våtmarksløftet.

Cathrine Stabel Eltervåg er ansatt som ny fylkesmiljøvernssjef hos Statsforvalteren i Rogaland. Hun er styreleder i BVJ og fortsetter i det vervet.

BVJ-styret f.v. Oddrun Aksnes, Øystein Dahle, Erik Thoring, Cathrine S. Eltervåg og Hanne Risanger.

Barna prøver å hakke som en hakkespett.

Gøy på Mostunland!

Aldri tidligere har det deltatt flere barn på Mostuns aktivitetstilbud i skoleferien. 605 barn er 100 flere enn i fjor. - Gratistilbudet blir stadig bedre kjent, sier en fornøyd arrangementsansvarlig, Sissel Norheim.

Det er fjerde året på rad Mostun kan holde åpent om sommeren, takket være støtte fra Stavanger kommune. Sommer ved Mosvatnet, som inkluderer konkurransen Mosvatnets mester, kombinerer lek og moro med kunnskap og enkle ferdighetsoppgaver. Det har slått godt an hos de mange familiene som besøkte oss i sommer.

Søndag er den ukentlige Mostundagen med godt besøk. Og da dreier det seg ikke bare om et besøk i kaféen. Vi legger mye vekt på å tilby gode aktivitetstilbud til hele familien – høstskattejakt, smådyrsøndag, trekkfugldag, flaggermusvandring, soppens dag og snekring av fuglematere for å nevne noe. Arrangementene som er på rundt 150 i tallet i løpet av et år, er populære gratistilbud.

Vi har hatt besøk av flere grupper som ønsker å bli bedre kjent med oss og hva vi driver på med. Innvandrerorganisasjonene KIA og FLAM er blant de årvisse gjestene. Skoleklasser og barnehager er andre besøkende som får fylt sin naturkunnskap av våre dyktige naturveiledere, Hanne, Susanne og Øyvind. Så langt i år har vi undervist 1100 elever.

Villblomster og pollinerende insekter er to sider av samme sak. Uten blomster ingen bier. Derfor har vi satset mye på formidling, blant annet med foredrag og arrangementer. Hva kan du gjøre for å legge best mulig til rette for å fremme insektenes sak, har vært et gjennomgående tema. I Mostunområdet har vi en blomsterrik slåtteng og nytt av året er at vi har anlagt en

pollinatorhage i høst. Vi gleder oss til våren neste år!

Det har skjedd mye også utenfor Mostun. Marøy-gruppa er i full vigør etter 24 år og i vår fikk vi til å brenne kystlyngen sammen med NATUREco. Vi har deltatt på gjenbruksfest på Tou Scene, Kiellandarrangement på Sølvberget og Naturdagen på Dyrsnes for å nevne noe. Lokallagene i Suldal, Strand, Sandnes og Haugesund har også hatt flere godt besøkte arrangementer.

Pakkeugnad for Mostun frøbibliotek.

Vi deltok på vårens gjenbruksfest på Tou scene.

Vidar fotballklubb ryddet Mosvatnet reint for plast og skrot.

Kiellandtur til Orre med guide Øyvind Gjerde.

I den sorte gryte ...

Tranedans i Mostunhagen.

Sviing av gammel lyng på Marøy.

Rogaland på kryss og tvers

STRAND: Forfatter på Ryfylketurne

250 tilhørere i Torghuset på Jørpeland da Naturvernforbundet i Strand inviterte til foredrag med forfatter Anne Sverdrup-Thygeson.

Etter initiativ fra Naturvernforbundet i Suldal har Anne Sverdrup Thygeson, forfatteren av boka «Skogen - om trær, folk og 25 000 andre arter», gjennomført en foredragsturne i Ryfylke. I løpet av fire dager i november besøkte den prisbelønte forfatteren Sauda, Sand, Hjelmeland og Jørpeland og samlet til sammen 490 tilhørere.

STAVANGER: Kabel i skog

Høyspentlinja mellom Ullandhaug trafostasjon og Solborg trafostasjon blir lagt i bakken. Det er bra. Men traséen kunne vært bedre, mener Naturvernforbundet og Sørmarkas Venner som har forslått kabelen lagt parallelt med en eksisterende veg for å spare inngrep i skogen. Forslaget ble ikke støttet av Lnett og Stavanger kommune.

SOLA: Fra grått til grønt i Kvithei

Viktige naturverdier i Kvithei, blant annet småsalamanderne, bør sikres varig.

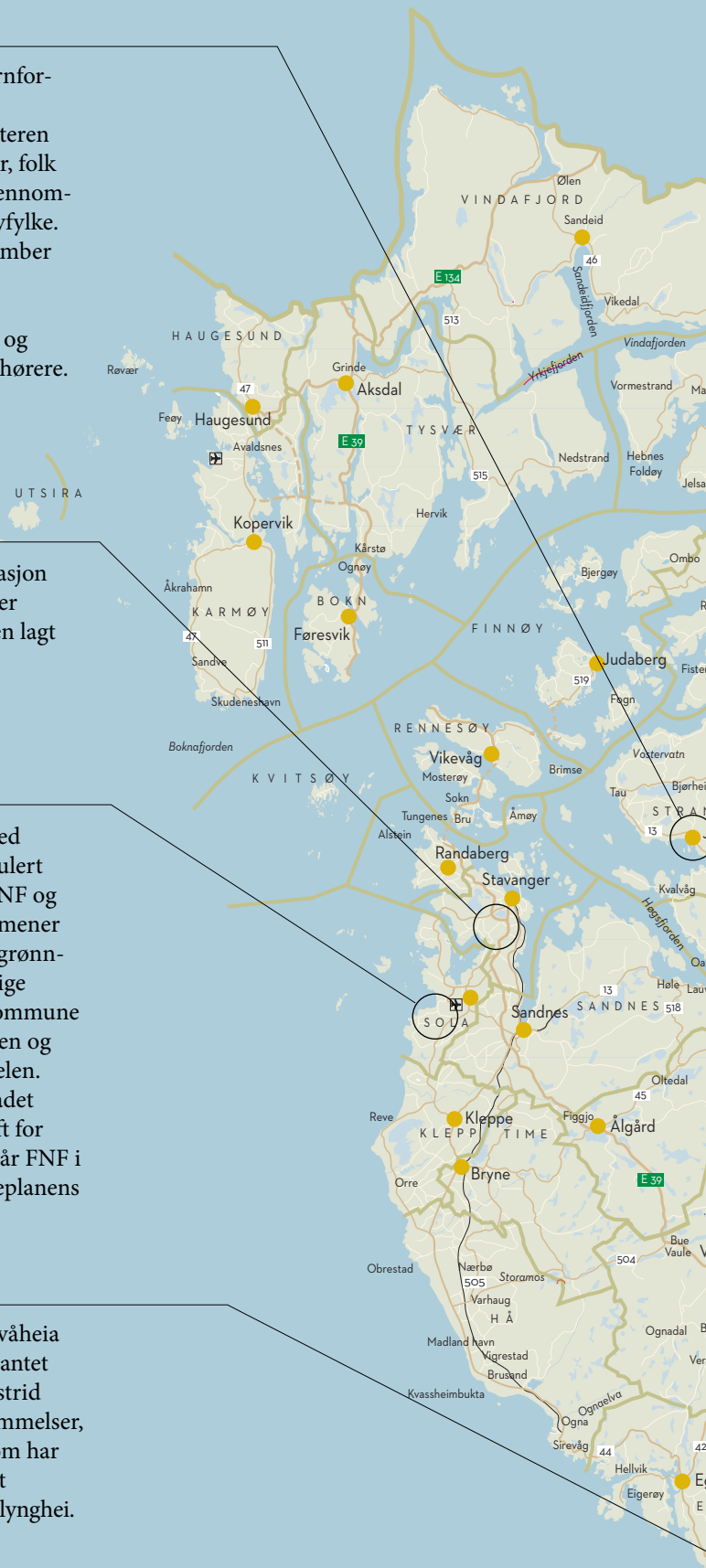
55 dekar på Kvithei ved Hålandsmarka er regulert til boligbebyggelse. FNF og Naturvernforbundet mener at omdisponering til grønstruktur vil sikre viktige naturverdier i Sola kommune i tråd med naturavtalen og mål satt i samfunnsdelen. Varig sikring av området vil være et positivt løft for Hålandsmarka, foreslår FNF i uttalelse til kommuneplanens planprogram.

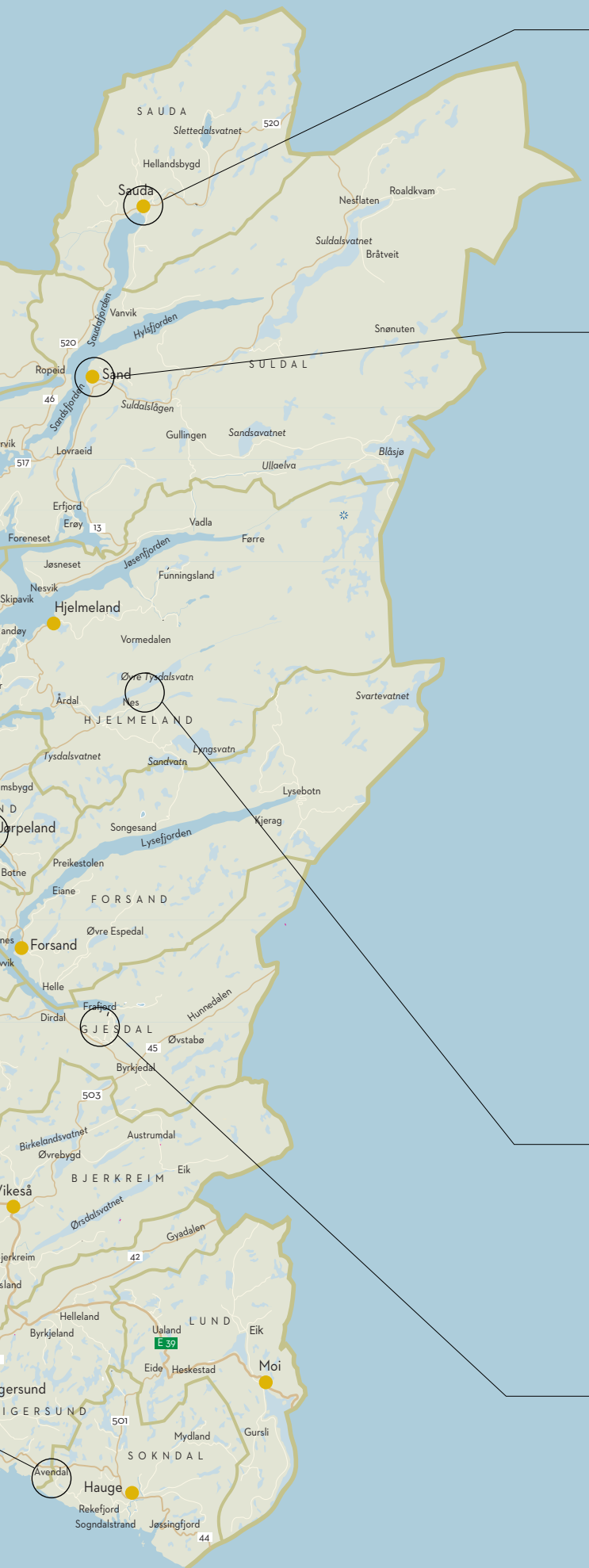
EIGERSUND: Fjern fremmede arter

Et tidligere søppeldeponi på Svåheia i Eigersund er lagt ned og tilplantet med fremmede arter. Det er i strid med reguleringsplanens bestemmelser, mener Naturvernforbundet som har bedt om at skadene rettes og at området blir tilbakeført til kystlynghei.

Her burde det vært røsslyng og ikke fremmede arter.

SAUDA: Kabel i sjø

FNF Haugaland mener at ordførerne og det politiske miljøet på Haugalandet må legge sterkt press på Statnett for å legge overføringen fra Sauda til Gismarvik/Karmøy som sjø og jordkabel. Lokalt selvstyre må fremmes! Vi må unngå at Haugalandet blir gjennomstrømmet av linjer fra innlandet ut til kysten. Ved å legge sjøkabel og fjerne de to gamle linjene, vil naturen, mennesker og eiendom få tilbakeført sin verdi, uttaler FNF Rogaland i et brev til ordførerne på Haugalandet.

SULDAL: Dobla medlemstal

Sidan starten 9. mars 2023 har lokallaget i Suldal meir enn dobla medlemstalet frå 40 til 92. Det er ein imponerande rekord og syner at naturverninteressen i ryfylkekommunen er stor. Meir enn to prosent av alle innbyggerane i Suldal er no medlem i Naturvernforbundet.

Ove S. Førland (t.v.) og Håkon Kylesø. Foto: Rune Folkvord.

HJELMELAND: Heder til Ove Førland

Feltbotanikeren Ove Sander Førland fra Jørpeland har i flere tiår brukte sine kunnskaper til frivillig kartlegging og dokumentasjon av naturverdier i utbyggingssaker. Blant annet i Årdal der det har vært flere kraftutbyggingssaker på tapetet de siste årene. Årdalbuene og andre naturvenner ga Ove en påskjønnelse for innsatsen under en samling ved Rykanfossen i sommer.

GJESDAL: Rungende nei til vindkraft

Med 24 mot tre stemmer ble INEO sine planer om å bygge 35 vindturbiner på Giljafjell avvist av kommunestyret i Gjesdal 23. september. Det er andre gangen Gjesdal har sagt nei til vindturbiner ved Giljastølen og mange uttrykte irritasjon over selskapenes forsøk på omkamper.

TAKK for at du rydder
i ditt nærmiljø. Det hjelper!

!KVADRAT

Stavanger Turistforening

NovuMare

EFriluftsrådet VEST

LO Rogaland

eraMET

I.V.A.R

Gode nyheter fra Mosvatnet!

Mosvatnet naturreservat er rett rundt hjørnet. Statsforvalteren har gjort jobben sin, nå er det opp til klima- og miljøminister Andreas Bjelland Eriksen å gjennomføre.

Vi kan nemlig ikke se en eneste grunn til at ikke Stavanger skal få sitt naturreservat i Mosvatnet om kun kort tid. Alle vil ha det, kommunen er grunneier og vernevedtaket koster ikke staten en krone. Ingen grunn til å nøle, Andreas!

Det er godt nytt i vente, og i mellomtiden kan vi glede oss over at Rogalands desidert største hettemåkekoloni i Mosvatnet klarte seg bedre i år enn i fjor. I fjor talte Sindre Molværsmyr fra NINA Bergen 330 reir på Måkeholmen. I år økte antallet reir med 23 prosent til 426 reir. Og ikke nok med det: Hekkeplattformen vi bygde i vinter ble akseptert og tatt i bruk av hettemåkene. Det var ikke sjølsagt og desto gledeligere at arbeidet ikke var forgjeves.

Kritisk truet

10 par bygde reir på holmen og fikk på vingene 12 unger. Det gir et snitt på 1,2 per reir som er bra. På bakken går det dårligere for hettemåkene. Der er antall unger per reir på et sted mellom 0,6 og 0,8. Her tror vi det er rottene som er problemet. De gnager hull i egg og forsyner seg med innholdet.

Hettemåka fikk status som kritisk truet av utryddelse i den nasjonale rødlista fra 2021. Det er dessverre lite som tyder på at situasjonen vil snu med det første. I de tre årene NINA og Naturvernforbundet har overvåket hekkebestanden i Rogaland har den vist en svak nedgang. Fra 1236 hekkepar i 2022 til 950 par i 2023 og så en svak oppgang i år til 1068 par. Antall kolonier er redusert fra fem til fire.

GPS-logging

I mai år ble det for første gang gjennomført et forsøksprosjekt på 10 hettemåker som ble fanget og pålimt GPS-loggere ved Mosvatnet.

Hekkebestanden økte med 23 % i år og hekkeplattformen var en suksess. Foto: Espen Mills

Loggerne bekreftet langt på vei det vi har trodd: At hettemåkene som bor på Måkeholmen i Mosvatnet bruker nærområdet til matsøk, og at jordbruksarealene er blant de stedene som blir hyppigst oppsøkt. Særlig i områdene sør og nord for Hålandsvatnet. Men også plener, strender og gruntvannsområder i en radius på fem kilometer fra Mosvatnet.

Det ubesvarte spørsmålet er om matkildene er gode nok. Mattilgangen kan nemlig være en av flere grunner til at bestanden i Rogaland og ellers i landet har kollapset i løpet av 50 år. Ni av ti hettemåker har forsvunnet i Rogaland siden 1975.

Hekkeplattform

Hva kan vi gjøre for å stanse og snu trenden? Joda, vi kan rydde gjen-grodde hekkeplasser og vi kan drive systematisk bekjempelse av de verste predatorerne som f.eks. mink. Vi kan

også lage predatorsikre hekkeplattformer slik vi har gjort i Mosvatnet. Andre land i samme situasjon gjør dette i langt større omfang enn oss og med oppløftende resultater. Herved er utfordringen sparket videre til Rogalands siste hettemåkekommuner i Rogaland, - Sola, Time og Stavanger.

GPS sender blir limt på en hettemåke. Foto Espen Mills

Overvåkingen av plattformen viste god hekkesuksess. Screenshot: NINA

Urovekkande utsikter for naturen i Rogaland

Naturskadane i Rogaland er massive, og verre skal det bli. Me bur i eit fylke som er ein «versting» når det gjeld å ta vare på naturen rundt oss.

Av Gaute Henriksen

Den urørte naturen er i ferd med å forsvinna. I Rogaland er berre om lag 20 prosent av arealet inngrepsfritt, mot rundt 40 prosent på landsbasis. Dessutan har fylket vårt så å seia ingen område som ligger så langt frå næraste naturinngrep at dei kan klassifiserast som villmark. Rogaland er det einaste fylket i Norge som ikkje har nasjonalpark.

Samtidig opplever me at fugle- og fiskeartar forsvinn eller står i fare for å bli utrydda. Eit godt døme på det er villaksen, som det blir stadig mindre av, og for vårt fylke gjeld dette særleg oppdrettsregionen Ryfylke. Men det er ikkje berre livet i fjordar og elvar som er truga.

Det er heller ikkje greitt å vera fugl i dag. Dei mange vindturbinane på land er eit trugsmål mot enkelte fugleartar. Den massive vindkraftutbygginga får også andre negative

konsekvensar, og er ein sterkt medverkande årsak til store tap av naturområde. Rogaland, som ikkje er blant dei største fylka i areal, er i dag fylket med flest etablerte vindkraftverk på land.

Utruleg nok ligg det an til endå meir omfattande vindkraftutbygging. Planane om ein stor vindkraftpark på Moifjellet i Bjerkreim inneheld opp til 38 nye vindturbinar som kan koma til å strekkja seg 200 meter over bakken. Krav om aukande energiproduksjon

ENDÅ MEIR: Slik ser det ut i området ved Moiffjellet. Planane om ein stor vindkraftpark i Bjerkreim inneheld opp til 38 nye vindturbinar i dette naturområdet. Foto: Espen Mills

gjer at vindgunstige område stadig kjem under press. Heldigvis valde det politiske fleirtalet i Sirdal kommune å avvise ein søknad om 50 vindturbinar i området Skreå/Tomansbu, like på grensa til Gjesdal kommune, nær friluft- og hytteområdet i Hunnedalen. Desse vindturbinane ville blitt synlege frå store delar av Sør-Rogaland, kanskje heilt frå Preikestolen på ein klarvêrsdag.

Ei verkeleg storstilt nedbygging av rogalandsnatur kan me få i Dalane. Inngrepa som gruveprosjektet til Norge Mineraler vil medføra, er av eit omfang som manglar sidestykke i Norge. Planområdet for dette gigant-

prosjektet omfattar eit totalareal på heile 67 kvadratkilometer. Det utgjer cirka 15 prosent av arealet i Eigersund kommune og er til samanlikning nesten tre gonger så stort som heile Randaberg kommune!

90 prosent av vassdraga

Dei nemnde aktuelle planane, som vil øydeleggja endå meir av naturen på Sørvestlandet, må sjåast i lys av at nærare 90 prosent av vassdraga i Rogaland allereie er regulerte til kraftproduksjon. Først har me ofra ein svært stor del av den verdifulle naturen vår til vasskraftutbyggingar, og nå er fjell- og heieområda i Rogaland også iferd med å bli fylte opp av stadig nye vindkraftplanar. Heller ikkje fjordområda går fri. Veksten i naturfiendtleg fiskeoppdrett ser ikkje ut til å stoppa med det første. Det kjem stadig nye søknader om lokalitetar, og oppdrettsindustrien erobrar stadig meir av fjordane våre.

Er det likevel håp for naturen i Rogaland? Svaret på det er nei, om me let den nåverande utviklinga halda fram. Saudas unge ordførar, Håvard Handeland (Ap), oppsummerte nyleg den triste utviklinga i eit debattinnlegg i Stavanger Aftenblad. Han peika på at ansvaret for naturvern i Norge ikkje lenger bør fordelast på 357 kommunestyre. Auka lokalt sjølvstyre har fått alvorlege konsekvensar for naturmangfaldet. Tap og oppstykking av areal gjer at naturen forsvinn bit for bit utan at nokon tar ansvaret for heilskapen. Tilsvarande ein fotballbane i timen blir den ubebygde naturen borte.

Kommunar gir etter

Gjennom arealplanar er det lokalpolitikarane som godkjenner dei fleste inngrepa. I ein rapport, som rådgivingselskapet Menon Economics laga for Rogaland fylkeskommune tidlegare år, blir det vist til ei spørjeundersøking blant kommunale leiarar. Den fortel at dei aller fleste kommunar i stor eller nokon grad opplever at arealbruken blir bestemt av næringsinteresser. Rekrutteringsproblem og små fagmiljø fører til at kommunar gir etter for utbyggingspress.

I rapporten står det også at folkevalde i mange kommunar, og spesielt i distriktskommunar med svak

økonomi, har insentiv til å byggja ned naturen for å leggja til rette for positiv utvikling i busetjing og næring. Det er stor mangel på kompetanse blant dei folkevalde om at utbygging påverkar naturmangfald og friluftsliv.

Dei enkelte kommunane har altfor stor makt når det gjeld naturen. Kvar enkelt byggesak kan i mange tilfelle stå fram som uskyldig, men summen er eit naturtap som ikkje kan halda fram.

I tråd med FNs naturavtale skal 30 prosent av all natur på land bli verna innan 2030. I Rogaland er 12,7 prosent av landarealet verna. Det er meir enn 5 prosentpoeng lågare enn landsgjennomsnittet. Naturmeldinga som regjeringa la fram i slutten av september skuffar og gir lite håp om meir vern. Innan arealplanlegging ser den nye strategien ut til å vera auka kunnskap og rettleiing, men dette er neppe nok. Naturen vil framleis tapa når utbyggjarane pressar på. Naturmeldinga kan nemleg også lesast som ei oppskrift på korleis ein kan leggja til rette for meir arealinngrep og kraftutbygging.

Me har i dag ei global naturkrise som er sidestilt med klimakrisa. Artar forsvinn og naturen si evne til å ta opp og lagra karbon, og dermed bidra i klimakampen, blir redusert merkbart. Fleire meningsmålingar har vist at folk ønskjer seg meir bevaring av natur enn før. Me som kjempar for naturen er på den rette sida, med tanke på at forskning, fakta og realitet gir oss rett.

Svaret på krisa frå dei som har politisk makt har til nå vore å byggja ned endå meir av Rogaland. Det bør ikkje folk akseptera lenger. Nå må bremsene på.

Nye kraftlinjer bygges på kryss og tvers i Rogaland. Fra Fossmark. Foto: Erik Thoring

En fjord full av ærfugl

Slik kan det føles når hurtigbåten til Sand og Sauda må sakke farten gjennom enorme flak av ærfugl som ligger i skipsleia. På det meste er det talt 5237 fugler i fjorden (okt. 2024). Det er en av de største kjente samlinger av ærfugler i Norge.

Så hva er det med Sandsfjorden som trekker til seg ærfugl fra fjern og nær? Rune Roalkvam fra Sand har studerte fenomenet i flere år. I Suldalsposten skriver han at det må være gode forekomster av blåskjell langs de bratte berga som lokker fuglene til Sandsfjorden. Blåskjell er hovedretten til ærfugl. Rune lurte på om Ulla-Førreutbyggingen kan ha ført til endra saltinnhold i fjorden og at det har vært til gunst for blåskjellene. Det viser seg nemlig at de store mengdene med ærfugl først viste seg på 1980-tallet da kraftverket kom i drift.

Det er ingen andre fjorder i fylket som har lignende samlinger av ærfugl.

Innsig

Innsiget starter midt på sommeren. Da ankommer det hanner til fjorden for å skifte fjæra sine (myting). Her får de selskap med ungfugler som ikke er kjønnsmodne. Først i september skjer det store innsiget når hunnene og årets ungekull slutter seg til. Gjennom hele vinteren er flokken stabil på mellom 3000 og 4000 individer. Tidlig om våren danner ærfuglene par og drar til sine hekkeplasser. Noen ganske få par hekker på holmer ytterst i Sandsfjorden og ved Foldøy.

Kok

Store deler av dagen ligger ærfuglflaket stille midtfjords. Det er bare båttrafikk eller en sulten havørn som kan lage uro i flokken. Det fins flere havørnreir i fjordsystemet, men det er sjelden havørna jakter i en ærfuglflokk. Det er som regel dømt til å mislykkes. Når flokken unnslipper ved å dykke blir det et vanvittig kok som paralyserer en jaktende havørn. Kok blir det også når ærfuglene i

Fullt kok når den store flokken i Sandsfjorden dykker etter mat langs svabergene. Foto: Rune Roalkvam

samlet flokk drar inn mot land for å fange blåskjell og annet spiselig. En ærfugl kan spise mer enn to kilo blåskjell til dagen. Men næringa i skjella utgjør bare noen hundre gram.

På rødlista

Bestanden av ærfugl i Norge har vært i sterk tilbakegang siden 1980-tallet. Det gjelder særlig på kyststrekningen fra Møre til Troms. I rødlista fra 2021 er ærfugl oppført som truet (VU-sårbar). Likevel er jakt tillatt på Sørlandskysten, men i Rogaland er den totalfredet. Det er ikke gjort nyere tellinger av hekkebestanden i Roga-

land, men bestanden er ikke vurdert til å være jaktbar. Mye tyder på at bestanden i vårt fylke er noenlunde stabil på et lavt nivå. I Stavangerskjærgården anslår feltornitolog Øyvind Gjerde at det er en hekkebestand på mellom 50 og 100 par.

(Opplysningene i denne artikkelen er basert på en artikkel i Suldalsposten av Rune Roalkvam, publisert 07.05.2024)

Ærfuglene er storspisere av blåskjell. Foto: Rune Roalkvam

Politikere, bønder, fiskere og forskere debatterte olje-Norges framtid i 1974. Her fra debattmøte i gymnsalen til St.Svithun gymnas foran 300 tilhørere. Foto: Erik Thoring.

Alternative oljetanker i oljebyen

«La ikke oljen ødelegge lokalsamfunnet», står det på plakaten som er spikret fast på en jordbrukshenger, for anledningen parkert på Torget i Stavanger. Den alternative oljedebatten har inntatt byens gater, mens oljefolket befinner seg bak stengte dører på ONS-messen på Tjensvoll.

Av Erik Thoring

Det er onsdag 4. september i 1974. En hustrig høst dag med nordavind og regn. På jordbrukshengeren er det rigget til en scene, der tre personer sitter skulder ved skulder. Det er Sigvart Zachariassen fra Natur og Ungdom, Berthon Rott fra fiskarlaget og Kjell Vastveit fra bondelaget. De tre skal fortelle om oljemedaljens bakside. I trappene foran seg står et femti- sekstitalles mennesker, rundt halvparten av dem er journalister og fotografer fra inn og utland.

Det er Helge Ole Bergesen som skal lede debatten, eller «speakers corner» som det het i programmet. Bergesen er en aktiv og engasjert politiker i Unge Høyre. Han er opptatt av å få de kritiske stemmene inn i oljekoret

og har sagt seg villig til å lede Alternativ Oljedebatt. Det er Rogaland Naturvern (nå Naturvernforbundet i Rogaland) som er hovedarrangør med aktiv støtte fra fiskarlaget, bondelaget, bygdeungdomslaget og Natur og Ungdom.

- Jeg tror vi har kontrollen, hvisker Magne Nilsen, Ullandhaugbonde og Sp-politiker.

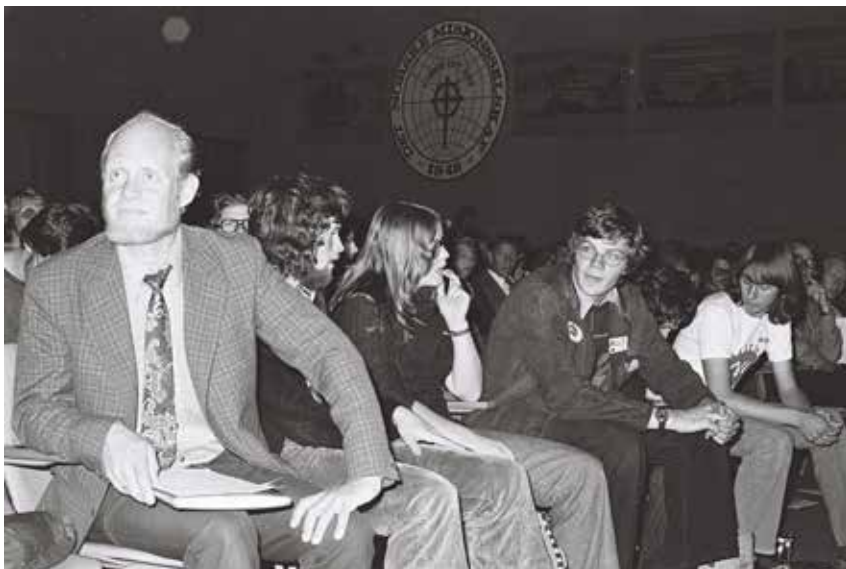
Jeg føler meg ikke sikker. Dette har vi aldri gjort før. Ideen om en alternativ oljedebatt i Stavanger er ikke vår. Den kom fra Naturvernforbundet i Oslo. Fylkeslaget skulle bare bistå med praktisk hjelp, men nå sto vi her på Torget og hadde det hele og fulle ansvarert. Våre erfaringer med store arrangementer var mildt sagt fraværende. Jeg trøstet meg med at rutinererte Helge Ole Bergesen skulle kjøre showet.

Bygdene avfolkes

Helge Ole kommer småspringende rett før debatten skal starte. Han går rett bort til meg, sier at han må i en TV-debatt med ONS-sjefen Anders Hammer, sier jeg må overta og småspringer videre i retning Undergangen.

Så står jeg der. 18 år og totalt uforberedt. Aldri snakket til en stor forsamling. Foran meg står pressefolkene med sine TV-kamera, fotoapparater og notatbøker. Spansk TV er der og et britisk team også, har jeg fanget opp i farten. De er nysgjerrige på denne improviserte gjengen som skal tale oljeboomen midt i mot. Hva er det de vil?

Jeg får ikke tid til å bli nervøs. Autopiloten skrus på og ordet blir gitt til Berthon Rott:

Fullt hus i Misjonshallen i 1974 da Erik Dammann inviterte til foredrag om den nystifta folkebevegelsen Framtiden i våre hender.

- Det er en misforståelse å tro at det er en motsetning mellom fiskerinæringen og oljen i seg selv, begynner han.

- Ved en fornuftig utnyttelse av oljefeltene i Nordsjøen, kan vi bevare fiskeressursene som mat til framtidige generasjoner, fastslår den røslige fiskeren mildt.

Bøndenes representant, Kjell Vastveit er langt mer kritisk. Han sier at utkantdistriktene lider under oljeutviklingen. At bygdene avfolkes fordi bøndene flytter til bedre betalte jobber i oljeindustrien.

- En vesentlig del av oljepengene må brukes til å styrke jordbruksnæringen og å øke vår nasjonale sjølforsyning, fremholder Finnøy-bonden.

Sigvart Zachariassen, Natur og ungdom aktivisten fra Nærbø er inspirert av Erik Dammann's nye folkebevegelse og sier at Stavanger og Norge skal dele oljemilliardene med den tredje verden. Det er ingen applaus, men heller ingen mishagsytringer. Stavanger-folk som står midt i en økonomisk opptur etter mange magre år, registrerer de kritiske ytringene avmålt og dannet.

En heftig regnbyge feier over Torget, folk rømmer sin vei og Alternativ Oljedebatt har gjennomført sitt aller første arrangement i oljebyen. Pressen har tatt oss på alvor. Det blir store oppslag og gode referater i lokal- og rikspresse. Vi er inne i varmen. De kritiske stemmene får komme til orde.

Da oljen kom til Stavanger

Vi skrur tiden tilbake. Lille julaften 1969 ringer Philipssjefen i Norge til Industridepartementet med følgende beskjed: «I think I have an oilfield here».

Norge ble over natten en oljenasjon og Stavanger ble landets oljehovedstad. Etter to ti år med nedgangstider, veltet velstanden innover byen med landets største tetthet av bedehus. I løpet av forbausende kort tid ble befolkningen mer liberal, mer høyreorientert og mindre opptatt av likhet. I dette stemningsskiftet forsøkte lokale naturvernere å reise en kritisk debatt. Det var ikke lett.

Politikere og lokalt næringsliv tok imot Nordsjøens olje med åpne armer og så på virksomheten som en vel-signelse. Oljeeventyret var en messe verdt og i 1974 inviterte Stavanger til Offshore North Sea (ONS) mens Rogaland Naturvern svarte med Alternativ Oljedebatt (AOD). Det var på alle måter historien om David og Goliat. ONS hadde pengene, den politiske støtten og selveste kronprins Harald som sin høye beskytter. AOD hadde ingen ting annet enn de gode debattene.

En håndfull aktivister fra Rogaland Naturvern måtte ta på seg den store arrangør oppgaven, men fikk sterk støtte fra bønder i by og bygd. Bøndene kjente allerede presset, distriktene tapte arbeidsplasser og i byen ble matjord bygd ned. Ungdommens politiske interesse hadde våknet og skepsisen til den nyrike oljenasjonen var utbredt, særlig i Natur og Ungdom. Aktivister fra Stavanger, Bryne og Oslo bemannet stands, spredte løpesedler og bidro til å fylle opp foredragssalene.

Folkemøte i misjonshuset

Mens oljefolkene holdt sine foredrag i lukkede fora, inviterte AOD til folkemøter med innledere fra politiske partier, forskning og organisasjoner. Det var en suksess, selv om lokale medier var noe avmålt til invasjonen av utenbygds eksperter og samfunnsvitere. Internasjonale medier hadde

Få i Stavanger flagget sin motstand mot oljevirksomheten tydeligere enn fiskehandleren på Fisketorget. Fra AOD i 1974. Foto: Erik Thoring

Natur og Ungdom viste godt igjen i gatebildet. På stand utenfor Romsøegården.

ingen lokale bindinger og interesserte seg sterkt for de alternative oljetankene.

I 1974 var Misjonshallen byens største forsamlingshall. Den var kristenfolket i stand til å fylle, men hva med en miljøbevegelse i startgropa? Og kunne et folkemøte med tittelen «Skal oljeinntektene lindre verdens nød eller forsterke våre egne overflodsproblemer?» friste Stavanger-folk ut av stuene og inn i Misjonshallen?

Det var nystartete «Framtiden i våre hender» med Erik Dammann i spissen som inviterte sammen med profesorene Arne Næss og Torolf Rafto. Det holdt i massevis. Misjonshallen ble fylt til siste stol, av i hovedsak ungdom. 700 tilhørere på et politisk møte er en rekord som står seg den dag i dag.

Alternativ oljedebatt var uønsket på messeområdet til oljefolket. Demonstranter ble bortvist av politiet og henvist til en krattskog nesten ute av syne for kronprins Harald og andre notabiliteter.

Men ingen kunne hindre AOD i å leie gymsalen på St.Svithun gymnas, et steinkast fra ONS-messen. Der benket 300 tilhørere seg for å høre en politisk debatt om hva vi vil med olje-Norge.

Her stilte forskere og sentrale politikere til debatt – Berge Furre (SV),

Bjørn Skogstad Aamo (A), Egil Arvik (Krf) og professor Thomas Chr.

Wyller. Utvinningstempoet var det sentrale temaet: Hva skjer om vi går for fort fram? Øker risikoen for ulykker og oljesøl? Blir andre næringer tappet for arbeidskraft? Blir fiskeriene skadelidende? Og skal vi bare bruke oljepengene på oss sjøl?

Bedre enn fryktet?

40 år seinere vil mange mene at den unge oljenasjonen har bestått prøven. Fiskeriene overlevde, jordbruksnæringen har fått sin del av kaka og vi har unngått store, ødeleggende oljeutslipp. Oljepengene har blitt forvaltet med fornuft og staten har beholdt styringen med ressursene.

Stavanger er landets minste storby målt i areal. I 1974 hadde den lille storbyen 85 000 innbyggere. 50 år seinere har tallet passert 150 000. Siden Stavanger aldri kom til enighet med Sandnes om Vatnefjellutbyggingen, har konsekvensene blitt omfattende nedbygging av landets beste jordbruksjord. Fuglerike naturområder med stor verdi har blitt omgjort til tomtegrunn for industri og næringsliv, slik som Dusavik, Hinnavågen og Forus. Naturmangfoldet er fattigere og fugle- og plantearter arter er utryddet som en direkte konsekvens av byens oljeeventyr.

To år seinere, i 1976, hadde Norges Naturvernforbund ansvaret for Alternativ Oljedebatt i Stavanger. Arrangementene ble doblet, økonomien forsterket og fotsoldatene flere. Hver dag utkom rykende ferske konferanseaviser «Alternative Oljetanker» og «Eco», sistnevnte redigert av aktivister som kom i ens ærend fra Friends of the Earth i USA.

I 1977 skjedde det som AOD hadde fryktet: en ukontrollert utblåsning fra oljeplattformen «Bravo» på Ekofiskfeltet. I 18 dager strømmer tusenvis av tonn olje fritt ut på havet før amerikanske spesialister klarer å temme den løpske oljebørnen. Men oljebransjen kom raskt til hektene. I 1978, da AOD ble arrangert for tredje gang, gikk lufta ut av ballongen. Bravo-ulykken hadde ikke klart å mobilisere motstanderne og oljetorget rullet ufortrødent videre nordover. Forsøket på å stanse oljeborerne ved 62 breddegrad hadde mislyktes.

Den alternative oljedebatten ble avvirket, oljrusen i Stavanger fortsatte og Naturvernforbundets forsøk på å organisere en motgruppe i oljemiljøet i byen førte ikke fram. Men norsk oljepolitikk hadde ikke vært det den er i dag uten den kritiske debatten som startet en sur høstdag på Torget i Stavanger i 1974.

Professor Thorolf Rafto på talerstolen i Misjonshallen i 1974.

Arne Næss på golvet og trafikkblinde Rafto

Professorene Arne Næss og Thorolf Rafto gjorde sterke inntrykk på en ung aktivist.

Rafto var ekstrovert så det holdt. Han snakket ustanselig enten han sto eller gikk. Næss var den rake motsetningen. Han framsto tidvis som introvert. Taus og tenkende. Men ivrig når han møtte studenter. Som han gjorde i Studentsamskipnadens hus i Jens Zetlitzgate 29. Der var det diskotek i kjelleren og professoren menget seg med ungdommen før han gikk til sengs. Vel, seng er å ta hardt i. Tilbudet til professoren var en sliten sofa på kontoret i 2.etasje. Han valgte

golvet. Brettet uten noen aviser, la seg på ryggen, trakk den gamle grå rammesekken over beina og lukket øynene. Ingen sure miner fra filosofen og fjellklatreren som nok hadde ligget på harde golv før.

Hva var det med Rafto og trafikken? Han var som sagt taleglad. Og distré. Når han gikk løftet han hodet opp mot himmelen mens det kom ut en bergensk ordstrøm uten opphold. Han senset ikke biltrafikken og vi som fulgte han i hælene måtte løse han over trafikkerte gater. Rafto skulle være en av hovedtalerne i Misjonshallen og da gjaldt det å få han helskinnet gjennom byens gater.

Dugnadssjef uten sertifikat

- Har du sertifikat, spurte professor Thomas Christian Wyller (1922-2012) da jeg skrenset i for stor fart fra Motorveien og inn på Madlaveien.

Jeg kan ikke huske om jeg svarte den lett irriterte professoren. Jeg hadde hentet han på flyplassen, den debattglade statsviteren skulle delta på en politisk debatt i regi av Alternativ Oljedebatt i 1974.

Men nei, jeg hadde ikke sertifikat og heller ikke bil. Den fikk jeg låne av Helge Ole Bergesen, en sprek NSU. Han spurte ikke om jeg hadde sertifikat og jeg holdt munn. Som dugnadsjef visste jeg at alt ville gått i stå uten bil og lot det stå til. Det gikk bra.

Da Greta Thunberg kom til byen

Greta Thunberg sto i spissen for årets demonstrasjoner på ONS. Her blir hun intervjuet av NRK's Johan Mihle Laugaland.

Langhåra og kanskje litt sjuskete kledd, men høflige og vennlige. Det var slik 70-tallets aksjonister framsto i oljebyen. Vi delte ut løpesedler, laget bannere og forsøkte å mobilisere byens befolkning. Uten særlig hell.

50 år seinere er det proffene som demonstrerer i byens gater. De fleste er tilreisende som har vært ute en vinternatt før. De vet å skaffe seg oppmerksomhet gjennom spektakulære aksjonsmetoder som å stenge biltrafikken utenfor ONS, forstyrre oljeadelens fester og å gå i tog rundt Breivatnet.

Om noen husker noe fra ONS i 2024 var det nettopp aksjonistenes synlige, kreative og mediavennlige oppløp med «klimaguru» Greta Thunberg i spissen.

Budskapet har også endret seg. Klima-utslipp fra oljeindustrien sto ikke på dagsorden den gang. Nå er det det som gjelder. Å fase ut olje- og gassindustrien slik at vi kan unngå ødeleggende og uopprettelige skader. For øvrig det samme som Naturvernforbundet mener.

Slik kan naturen i Dalane bli enda mer ødelagt

Hvert minutt mister landet vårt 79 kvadratmeter natur. De gigantiske gruveplanene i Dalane vil forsyne seg grovt av verdifull rogalandsnatur om de blir realiserte.

- Dette vil være det største inngrepet som er gjort i norsk natur siden andre verdenskrig. Økosystemet i området vil aldri kunne gjenopprettes om planene blir realiserte.

Det sa Inge Hovland fra Helleland og Omegn Grunneierlag da han i høst holdt en presentasjon for Naturvernforbundet i Rogaland. Grunneierne er blant de mange i Dalane som stiller seg svært kritisk til Norge Mineralers gigantiske gruveplaner ved Helleland. Det gjør også en stor del av lokalbefolkningen i Dalane. Et fakkeltog 13. november samlet rundt 1000 mennesker i Egersund sentrum.

I vinter skal Eigersund kommune ta stilling til om lokalsamfunnet skal si nei eller ja til videre utredning av gruveplanene, som vil ramme både bygda Helleland og kystområder ved Egersund.

Flere av de folkevalgte i Eigersund har uttalt seg negativt til planene og vil stoppe dem på et tidlig tidspunkt, mens ordfører Anja Hovland (H) har vært tydelig på at hun ønsker et planinitiativ velkommen og at prosessen bør gå sin gang slik at kommunen kan få svar på ubesvarte spørsmål.

Planområdet involverer en stor del av arealet i Eigersund kommune. Kart fra Norge Mineralers presentasjon av planene.

Norge Mineralers storstilte planer om gruve drift omfatter et planområde på hele 67 kvm, tilsvarende cirka 15 prosent av arealet i kommunen. Planene er anslått å koste over 30 milliarder kroner å realisere og det skal hentes inn kapital fra utenlandske investorer.

I Dalane er det særlig funn av fosfor, som brukes i kunstgjødsel, og titan, magnetitt og vanadium som har vekket interesse. De to sistnevnte mineralene brukes blant annet i vindkraftanlegg. Dalane er fra før et av de største vindkraftområdene i landet.

Gruva vil ligge midt i et aktivt landbruks- og friluftsområde og et verdifullt naturområde. Her er det flere ulike rødlistearter, blant annet hubro.

Norge Mineraler har så langt lagt fram tre alternativer for deponi. Den foretrukne løsningen er et gigantisk landdeponi ved Helleland, i tillegg til bruk av to innsjøer til deponi. Det er pekt på tre havnealternativer. Førstevalget er Regeviga på Eigerøy.

Dalane har fått nytt lokallag

Ina Shelby, Irene Birkeland Helleren, Erling Svendsen og Else Marie Svanæs er blant initiativtakerne til å få på plass et nytt lokallag for Naturvernforbundet.

Interessen for å ta vare på naturen er økende i Dalane. Den omstridde gruvesaka har medvirket til det. Nå starter Naturvernforbundet lokallag. Mandag 25. november inviterte Naturvernforbundet til stiftingsmøte for lokallag i Dalane. I de fire Dalanekommunene har Naturvernforbundet per i dag om lag 90 medlemmer. 30 av dem er nye i år. De gigantiske gruveplanene i Eigersund har ført til økt fokus på å ta vare på naturen i

Dalane, og er en klart medvirkende årsak til at flere dalbuer velger å melde seg inn i Naturvernforbundet. Gruvesaken blir en viktig sak for lokallaget, men det er også flere andre aktuelle tema i dette området, ikke minst vindkraftutbygging. Lokallaget skal omfatte til sammen fire kommuner; Bjerkreim, Eigersund, Sokndal og Lund.

Herborg sang for vassdragsvernerne

Herborg Kråkevik på Nesflaten.
Foto: Erik Thoring

Herborg Kråkevik brukte ikke lang tenketid da arrangøren av Naturvernforbundets nasjonale vassdragsteff inviterte henne til årets arrangement i Suldal og Rødal siste helga i august. Kråkevik var i sin tid sterkt engasjert i striden om Hattbergvassdraget i Rosendal og har et stort hjerte for vern av vassdrag. Konserten ble holdt på samfunnshuset på Nesflaten og samlet 150 vassdragsvernere og bygdefolk.

Vassdragstreffet startet med et faglig seminar på Sand før deltakerne forflyttet seg til Nesflaten der det ventet bussbefaring til Kvannaldsmagasinet i Suldal og Valldalsmagasinet i Rødal. Tre stortingsrepresentanter deltok på hele eller deler av vassdragstreffet, nemlig Une Bastholm (MDG), Ola Elvestuen (V) og Hans Inge Myhrvold (Sp).

Debatt med (f.v.) Hans Inge Myhrvold (Sp), Une Bastholm (MDG), Ola Elvestuen (V) og Erlend Jordal (H).
Foto: Erik Thoring

Lyse Kraft får stryk i Rødal og Suldal

Lyse Kraft DA søker om å få bygge fem nye effektkraftverk i Rødal og indre Suldal. Søknaden innebærer forverring av naturtilstanden og bør avvises, skriver fem landsdekkende naturvernorganisasjoner i sitt høringsvar til NVE.

På 1960-tallet trengte Norsk Hydro kraft til sin nye aluminiumsfabrikk på Karmøy. Løsningen ble en massiv og brutal kraftutbygging i Rødal og i øvre Suldal. 17 reguleringsmagasin, 19 bekeinntak og ni kraftverk ble bygd uten miljøvilkår. Over 20 støler i Valldal ble druknet i et stort magasin.

I 2020 «kuppet» Norsk Hydro og Lyse kraftverket, og etablerte Lyse Kraft DA. Det er dette selskapet som nå har fremmet en søknad om å bygge om Rødal-Suldal Kraft til et effektkraftverk. Det innebærer fem nye kraftstasjoner og hyppig kjøring av magasinene når kraftprisene er på topp. Blant annet har Lyse søkt om dispensasjon fra gjeldende verneregler for å kunne regulere Holmavatn i Suldal fem ekstra meter.

I en høringsuttalelse fra Naturvernforbundet, Norges Jeger- og fiskerforbund, SABIMA, Norsk friluftsliv og Norske Lakseelver fastslår organisasjonene at utbyggingsprosjektet ikke bør gjennomføres fordi det ikke

bidrar til å reparere skadene fra eksisterende anlegg og reguleringer. Prosjektet vil føre til økt skade. Organisasjonene skriver videre at det ikke bør tillates effektkjøring av magasinene av hensyn til villrein, fisk og friluftsliv. Det må etableres minstevannføring og vannslipp med flommer, og det må lages en plan for habitatforbedrende tiltak i vassdragene, heter det blant annet i uttalelsen.

Statsforvalteren i Rogaland har fremmet innsigelse mot prosjektet og peker spesielt på de negative konsekvensene for villreinen ved å omgjøre Holmavatn til et effektmagasin. Holmavatnområdet er i dag biotopvernet etter naturmangfoldloven og tiltak her krever dispensasjon fra vernereglene. Statsforvalteren mener inngrepene vil føre til forverrede vilkår for en hardt presset villreinstamme. Det samme har fylkeslagene av Naturvernforbundet, Norges jeger- og fiskerforbund og Birdlife uttalt i en høring til dispensasjonssøknaden fra Lyse kraft DA.

Holmavatn er regulert og vernet som biotopvernområde. Ene og alene av hensyn til villreinen. Lyse Kraft vil endre Holmavatn til effektmagasin. Foto: Erik Thoring

Snudde om vindkraft

Rebellen Hallgeir H. Langeland var i sitt ess då han holdt appell og deltok i tog mot vindkraft i Sandnes sentrum 12. mai 2019 saman med Erik Thoring (t.v.) og Rune Folkvord. Foto: Kjell Helle Olsen

Hallgeir H. Langeland, Furet, værbit. Eit politisk liv, Kolofon forlag AS 2024

Fylkeslagets styreleiar, Hallgeir H. Langeland, har skrive bok om sitt politiske liv. Frå oppveksten på Tau via kommunestyret i Stavanger og til 16 år bak murane på Stortinget. I boka skriv han at «det gav meg liv i glørne» då eg fekk tilbod om å bli styreleiar i Naturvernforbundet. «Naturvernforbundet er eit viktig organ for å kjempa kampen mot vindkraft. Og det kan eg innrømme (...) at det gjennom karrieren min berre er

eit politisk spørsmål eg har snudd i, og det er i saka om vindkraft.» Hallgeir miste plassen sin på Tinget ved 2013-valet og gjekk tilbake som lærer ved Austbø skole på Hundvåg. I 2015 ble han vald til styreleiar i fylkeslaget etter Eirin H. Haneberg, og ble seinast attvald i 2023 for to nye år. Han blir den lengstsittande styreleiaren sidan konservator Anders Bernhoft Osa (1940-1960). I dei 16 åra på Tinget var Hallgeir medlem av energi-

og miljøkomiteen, kontrollkomiteen og samferdslekomiteen. På miljøside nemner han vern av Vefsna og nei til oljeleiting utanfor Lofoten, Vesterålen og Senja som dei viktigaste sigrene for SV i den raud-grøne regjeringa. Personlig seier han seg «ekstra stolt over» over å ha kjempa gjennom den fyrste lyngtostrekninga til Holmestrand, dobbeltspor på Jærbanen og den fyrste og einaste lyngtugutgreinga i landet.

Pollinatorhage på Mostun

Visste du at hele 17 prosent av villbiene og humlene er truet og at 31 prosent er på rødlista? Våre viktigste pollinerende arter sliter her hjemme og globalt.

Hva kan vi gjøre med det? Jo, vi kan gi biene og humlene bedre levekår. Tap av leveområder er nemlig den viktigste årsaken til nedgangen i bestandene.

Stavanger kommune har vedtatt en ambisiøs plan for pollinerende arter. Vi følger opp med å satse mer på å gjøre Mostun til et enda bedre leveområde for villbier, humler og andre insekter. Fra før har vi etablert en slåtteng og lagt grønne, blomstrende tak på Inge Steenlands hus. I høst har vi bygd en pollinatorhage som

foreløpig består av tre store blomstrekasser ved turstien. I kassene skal vi plante insektvennlige planter fra tidlig vår til tidlig høst. Det blir undervisning og arrangementer der interesserte publikummere kan lære mer om våre livsviktige insekter og hvordan vi kan gjøre livene lettere for dem.

Pollinatorhagen på Mostun er støttet av Statsforvalteren i Rogaland og Stavanger kommune og skjer i samarbeid med Norsk Botanisk Forening og La humla suse.

I stedet for plastduk er det brukt kassert saueull som underlag for grusgangen i pollinatorhagen. Ansatte i NATUREco i arbeid. Foto: Erik Thoring

Naturvern i krabbefart

Det kan i beste fall ta 80 år før supplerende verneplan er gjennomført i Rogaland. Miljødirektoratet har utpekt 30 aktuelle verneområder i Rogaland hvorav fire er nasjonalparker.

I 2019 vurderte direktoratet 1300 verneforslag fra landets fylkesmenn. 275 områder kom gjennom nåløyet. I 2020 fikk Statsforvalteren i Rogaland grønt lys til å iverksette verneplan-prosess for i alt 26 områder som ble utpekt i supplerende plan.

Direktoratet foreslo også tre nasjonalparker i Rogaland - Viglesdalen i Hjelmeland, Preikestolsområdet i Strand, Sandnes og Hjelmeland samt Kvitlen-Bjordal i Bjerkreim. Disse tre sakene er allerede henlagt av direktoratet fordi ingen av de berørte kommunene ønsket nasjonalpark. Forslaget om å endre status på Frafjordheiane landskapsvernområde til nasjonalpark blir heller ikke fulgt opp. Rogaland er dermed det eneste fylket i Norge uten nasjonalpark.

80 år i beste fall

Arbeidet med supplerende plan er i gang. Først ut er Mosvatnet i Stavanger som er ferdig utredet og sendt videre til Oslo for endelig vedtak. Verneplan-prosessen har tatt over tre år. Med en slik tidsbruk kan det i beste fall ta 80 år før de 26 verneforslagene er gjennomført.

Vi skriver «i beste fall» fordi verneplanen kan bli vanskelig å gjennomføre siden kommunene i praksis er tildelt vetorett. Statsforvalteren kontakter derfor de kommunene som har ytret seg positivt til vern. Så langt gjelder det kommunene Karmøy, Haugesund og Stavanger som har fem av de 26 foreslåtte verneområdene.

I Naturavtalen har vi forpliktet oss til å verne/bevare 30 prosent av landarealet vårt innen 2030. I dette ligger det også å verne et representativt utvalg av naturmangfoldet. Dagens verneområder fanger ikke opp varia-

Rogaland er det eneste fylket i Norge uten nasjonalpark. Med dagens vernepraksis er det ingen ting som tyder på at Preikestolsområdet blir nasjonalpark med det første. Foto: Roy Mangersnes

sjonsbredden i norsk natur og det er manglende økologisk sammenheng mellom områdene. Det skal supplerende verneplan rette opp i.

Bedre før

Naturvernforbundet mener det er fullstendig urealistisk å oppnå verne-målet med mindre vi endrer dagens vernepraksis. På 1980 og 90-tallet var det regjeringen som bestemte hva som skulle vernes etter omfattende lokale høringer. Vi mener at denne praksis må reetableres og at supplerende verneplan blir gjennomført som en samlet parallell prosess.

Ved en slik tilnærming sammen med økt ressursbruk, er det realistisk å verne 26 utvalgte naturområder i Rogaland i løpet av 20 til 30 år.

Frivillig skogvern er økonomiske avtaler som inngås mellom staten og skogeier. Her er det størrelsen på de statlige bevilgningene som bestemmer tempoet i verneprosessene. I Rogaland ligger det nå fem gryteferdige verneforslag på Miljødirektoratets bord. Tre nye skogreservat i Strand, Sauda og Sandnes samt utvidelse av to eksisterende naturreservater.

Mange demonstrantar frå blant anna natur- og friluftsansjonane møtte opp utanfor kommunehuset på Tonstad, der lokalpolitikarane skulle stemma over meir vindkraft. Foto: Stavanger Turistforening

Det ordna seg i Sirdal. Moifjellet er neste kamp

Jubelen var stor då kommunestyret i Sirdal sette stoppar for to omfattande vindkraftutbyggingar. Moifjellet i Bjerkreim er det neste store trugsålet når det gjeld vindkraft i Rogaland.

Gleda var stor hos natur- og friluftsansjonane då eit solid fleirtal blant lokalpolitikarane i Sirdal i slutten av oktober gjorde det einaste fornuftige og stemte nei til vidare konsekvensutgreiing av planane for nye vindturbinar i Bergeheia ved Tonstad og i Skreå-området. Det sistnemnde området ligg tett opp mot hytteområdet i Hunnedalen og fylkesgrensa til Rogaland.

Før møtet møtte fleire demonstrantar frå blant anna natur- og friluftsansjonane opp utanfor kommunehuset på Tonstad, der politikarane skulle stemma over forslaget.

Fleirtal i Sirdal

Fleirtalet i kommunestyret konkluderte med at naturinngrepa og belastninga for lokalsamfunnet veg tyngre enn dei økonomiske fordelane. Med denne

avgjerda har Sirdal gått i front og vist det som fleire kommunar bør innsjå, nemleg at verdien av urørt natur er høgare enn den økonomiske gevinsten eit vindkraftverk kan gje på kort sikt.

Gledeleg er det også at politikarane i Gjesdal i haust kjapt avviste nye planar for vindmøllepark ved Giljastølen. Nå blir det spennande å sjå kva som vil skje med Statkraft sine planar for Moifjellet, som ligg på Høg-Jæren. Statkraft har meldt til NVE at dei ønskjer å byggja Moifjellet vindkraftverk med oppføring av inntil 40 vindturbinar med høgde på opptil 200 meter.

Moifjell neste

Kommunestyret i Bjerkreim godkjente i vår planprogrammet for Moifjell-utbygginga og nå pågår ei konsekvensutgreiing. Statkraft planlegg å senda inn konsesjonssøknad i

2025 og håper på byggestart i 2026. Før det kan skje må lokalpolitikarane i velstående Bjerkreim kommune ta endeleg stilling til vindkraftprosjektet. I fjor var det berre éin kommune i landet som mottok meir pengar frå vindkraft enn Bjerkreim.

Gjennom samarbeidsnettverket Forum for Natur og Friluftsliv Rogaland har natur- og friluftsansjonane laga nettsida «Bevar Moifjellet!». Blant organisasjonane er det brei semje om at det nå er nok vindkraft. Utbygginga på Moifjellet vil få omfattande konsekvensar for blant anna rovfugl, landskap og tap av areal utan inngrep. Høg-Jæren er frå før prega av vindkraft. Kjem Moifjellet i tillegg, vil det bety at eit stort naturområde i Rogaland blir fullstendig «teppebomba» med vindturbinar.

Åpner for kjernekraft

Etter en lengre debatt vedtok Naturvernforbundets landsmøte at kjernekraft kan vurderes som en siste utvei, dersom det skulle bli nødvendig for full dekarbonisering av Norge. Vedtaket fastslår at utvikling av kjernekraft i så fall må skje under de strengeste krav til sikkerhet, ansvar og trygg avfallshåndtering.

- Både Naturvernforbundet og jeg har stått tydelig imot kjernekraft i mange år, og det gjør vi fortsatt. På kort sikt representerer kjernekraft en avsporing av energidebatten, sier Truls Gulowsen, leder i Naturvernforbundet.

- Norges framtidige energibehov bør ikke løses ved hjelp av kjernekraft. Naturvernforbundets politikk peker på løsninger som energisparing, satsing på fornybare ressurser, og en ansvarlig tilnærming til både natur og energi, med klare prioriteringer av kraft til de viktigste formålene. Dette er tiltakene som best ivaretar naturen og setter oss i stand til å nå klimamålene, sier Gulowsen.

Ny i fylkesstyret

Else Marie Svanæs fra Eigersund er ny i fylkesstyret og går inn på varaplassen etter Ingeborg Vrenne som er ny nestleder etter Randi Storhaug. Det ble bestemt på fylkeslagets årsmøte i Stavanger mandag 8.april der det møtte 42 medlemmer.

Styret for 2024-25 har følgende sammensetning:

Hallgeir Langeland, styreleder (ikke på valg)

Ellen Jepson (ikke på valg)

Wenche Skorge (ikke på valg)

Hugh Clarke (ikke på valg)

Kjetil Nilsen (valgt velges for to år)

Ingeborg Vrenne (valgt for to år)

Varamedlemmer:

Maria Sæbjørnsen, Stein Johan Warland, Lena Forgaard,, Else Marie Svanæs.

Kontroll over krafta

Krafttildeling og kraftprioritering bygger i dag på «først til mølla»-prinsippet, basert på leverings- og tilknytningsplikten hjemlet i energiloven fra 2010. Siden den gang har kraftbehovet og fremtidige kraftscenarier endret seg dramatisk.

Det er sannsynlig at etterspørselen etter kraft vil øke i årene fremover for å kutte fossile utslipp, satse på kraftkrevende nye industrier og dekke behovet som følge av befolkningsvekst. Mange nyetableringer vil øke kraftforbruket uten at de nødvendigvis reduserer fossile utslipp.

Kraftprisen i Norge har tradisjonelt vært lavere enn i mange andre europeiske land. Dette gjør at Norge også tiltrekker seg industri som ikke har en grønn profil. Eksempelvis kan anlegg for utvinning av kryptovaluta og datasentre i prinsippet få

Er det riktig å bruke en knapp kraftressurs til et kraftkrevende datasenter midt i Jørpeland by? Den folkelige motstanden er stor.

kraft før et CO2 -fangstanlegg.

Denne «først til mølla»-praksisen burde for lengst være gått ut på dato. Det er på høy tid at kraft, som en knapp ressurs, prioriteres til prosjekter på bakgrunn av samfunnsnytte. Naturvernforbundet ber derfor regjeringen innføre et system for dette, der prioriteringene gjøres med grunnlag i livsløpsanalyse av klimagassutslipp, energiutnyttelse, arealbehov og naturpåvirkning, i tillegg til arbeidsplasser og økonomi.

Gulowsen gjenvalgt

Truls Gulowsen sammen med nestlederne Pernille B.Hansen (t.h.) og Helene Ødven.
Foto: Sveinung Skjong-Arnestad.

Truls Gulowsen ble gjenvalgt som leder på Naturvernforbundets landsmøte i Trondheim helga 8-10.november. Pernille Bonnevie Hansen fra Molde ble gjenvalgt som nestleder og Helene Ødven fra Bergen ble valgt som nestleder nummer to.

Fra Rogaland deltok Hugh Clarke og Ingeborg Vrenne fra fylkesstyret og Hans Ivar Sømme fra lokallaget i Sandnes. Rogalands forslag til uttalelse om gruveplanene i Eigersund ble enstemmig vedtatt (se side 17)

Blant sakene som er på arbeidsprogrammet for de neste to årene finner vi:

Nasjonalt forbud mot nye hyttefelt Stans i all motorveibygging Stans i naturødeleggende kraftutbygging

Stans i nye tildelinger av olje- og gasslisenser på norsk sokkel Lavere forbruk og bærekraftige liv Sterk satsning på jernbane og kollektivtilbud

18.november: Skogen er flatehogd og en gravemaskin står klar ved damstedet i Øvre Ullestadåna. Foto: Arnfinn Nilsen/Miljøvernforbundet

Ulovlig byggestart?

Kan et kraftselskap sette i gang med hogst og graving før det foreligger et endelig godkjent vedtak om dispensasjon fra arealformålet i gjeldende kommuneplan? Naturvernforbundet stiller spørsmålet etter at det ble kjent at gravearbeidene til Øvre Ullestadåna kraftverk i Lyngsheia startet i november.

Selskapet Hywer AS har i flere år hatt utbyggingskonsesjon fra NVE. Men selskapet må ha også en dispensasjon fra arealformålet i gjeldende kommuneplan. Det har selskapet søkt om og fått innvilget av Hjelmeland kommune. Men Naturvernforbundet og Miljøvernforbundet påklaget vedtaket. I april i år ble klagen avvist av kommunen. Til dette møtet hadde politikerne informasjon fra Naturvernforbundet om at det var gjort nye funn av fem sjeldne arter hvorav en var rødlistet.

I mai ba Statsforvalteren om ny behandling av saken på grunn av en saksbehandlingsfeil. Samtidig ba Statsforvalteren om at nytt vedtak i saken ble oversendt for endelig godkjenning. Etter det Naturvernforbundet kjenner til er gravearbeidene igangsatt før Statsforvalteren har behandlet kommunens nye vedtak.

- Vi reagerer på at gravearbeidene kan starte før det foreligger en godkjenning av vedtaket i kommunen. Vi synes også at det vitner om dårlig saksbehandling at verken kommunen eller Statsforvalteren har gjort en faglig vurdering av de nye artsfunnene som ble gjort i april, sier Rune Folkvord i Naturvernforbundets vassdragsvernuttvalg.

Omkamp om Kaldavatn?

Lokalpolitikerne mener Kaldavatn må forbli urørt. Foto: Rune Folkvord

Et enstemmig formannskap i Hjelmeland sa i august et rungende nei til regulering av Kaldavatn og bygging av nytt kraftverk i Bønaråna. Fra før er det to kraftverk i vassdraget. Det omsøkte kraftverket innebar dam og regulering av Kaldavatn og redusert vannføring i elva. Gevinsten var 4 GWh.

Motstanden mot prosjektet har vært stor i Årdal. Naturvernforbundet har også involvert seg sterkt i saken. Rune Folkvord i Naturvernforbundets vassdragsvernuttvalg er svært tilfreds med det klare og tydelige budskapet fra politikerne.

Men utbygger vil ha omkamp og har bebudet et mer «skånsomt» forslag. Reguleringshøyden skal reduseres med en halv meter og dammen i utløpsosen blir mindre synlig. Men Folkvord mener forslaget er uspiselig og ber utbygger om å droppe forslaget. Motstanden blir ikke mindre med et redusert forslag, sier han.

Vannassen først ut med fugleøy

Vannverkstjernet på Åsen i Stavanger, bare kalt Vannassen, har det siste året blitt rehabilitert for den nette sum av 60 millioner kroner. I forbindelse med byggingen av ny dam har kommunen benyttet anledningen til å anlegge en flunkende fugleøy av steinmasser, toppet med et tynt jordlag. Utbyggerne var knapt ferdige med øya før en fiskemåke slo seg ned, bygde reir og fikk fram unger. Det tyder godt for framtiden. Fugleøya kan bli en viktig og sikker tilvekst til fuglelivet i Vannassen.

I Mosvatnet har fugleøy vært på dagsorden siden 2008. Det er gjort flere positive vedtak gjennom årene, men øya mangler fortsatt. Høsten 2023 gjorde trekloveret Kjell Erik Grøsfjeld (H), Kjartan Alexander Lunde (V) og nyslått ordfører Tormod W. Losnedal (H) det klinkende klart i Dagsavisen/RA at fugleøya kommer i inneværende valgperiode. Vi venter med spenning og forventning!

Vannassen har fått fugleøy. Foto: Erik Thoring

Brukte skatter får nye liv

Tord Tjelflaat har fått oppfylt sin drøm om å bygge Norges største ombrukssenter. I august kunne gjenbrukssjefen i IVAR åpne dørene til 3200 kvadratmeter butikkareal på Lura i Sandnes.

I det åpne og luftige kjøpesenteret står det reoler på rekke og rad med hvidevarer, kjøkkenutstyr, klær, møbler, bøker, byggematerialer, maling og mye, mye mer. De har en ting til felles: De er brukt og reddet fra evig fortapelse i forbrenningsovnen på Forus.

I september 2022 deltok Tjelflaat på en samling for Naturvernforbundets plastnettverk. Han uttalte da at bare 700 tonn av 2800 tonn fullt brukbart avfall ble ombrukt gjennom IVAR sin bruktbu på Forus. Nå ville han og IVAR bygge ut kapasiteten og mangedoble andelen avfall som ble brukt på ny.

To år seinere er ombruksbutikken R:elsk (uttales relsk) et faktum. Målet er å redde alle brukbare ting som kommer inn på IVAR sine gjenvinningsstasjoner, og det er ikke lite! Ved å kjøpe brukt er du med å drive en sirkulær økonomi. Det er smart,

Norges største ombrukssenter finner du ved Bussveien på Lura i Sandnes.

det er fremtiden og det er bra for alle. Mindre produksjon og lavere forbruk, betyr mindre forurensing. Bra for din personlige økonomi er det også. Kurs i redesign og reparasjonskafe hører med i tilbudet på R:elsk.

Etter bare få uker i drift er det liten

tvil om at tilbudet har blitt tatt godt i mot. Midt på dagen en vanlig hverdag er det stor aktivitet i lokalet. IVAR regner med å omsette for 30 millioner kroner i å selge varer som ellers hadde havnet i forbrenningsovnen.

Billige og pent brukte varer på rekke og rad i bruktkjøpesenteret.

Tord Tjelflaat hos Naturvernforbundets plastnettverk.

Velkommen til Norges
største kjøpesenter for ombruk!

Vi elsker
deg som
relsker!

R:Elsk er ikke bare et kult sted å handle smart,
det er et senter for bærekraft og læring hvor vi ønsker
å inspirere deg til å ta grønne valg i hverdagen.

Du finner oss rett ved Kvadrat i Porsmyrveien 3, på Lura.

Våre åpningstider er:
Mandag - fredag: 10.00 - 20.00
Lørdag: 10.00 - 18.00

 R:Elsk

www.relsk.no

En del av **I·V·A·R**

Å hindre at avfall oppstår, ved å gjenbruke, reparere, bruke rester og ha et bevisst forhold til forbruk og innkjøp, er det viktigste vi kan gjøre for å redusere avfallsmengdene.

brukbrukt.no

SANDNES KOMMUNE

Stavanger
kommune

Fingra av fatet!

Denne fossen i Bjordal forsvinner om Dalane Energi får bygge tre kraftverk i det vernede vassdraget. Foto: Mauritz Bjerkreim

Bjerkreimsvassdraget ble varig vernet mot kraftutbygging i 2005. I verneforskriften åpnes det for å bygge vannkraftverk på inntil 3 MW. Denne bestemmelsen har Dalane Energi grepet fatt i og foreslår å bygge tre kraftverk i Bjordal-Kvitlen-området som hver for seg ikke overstiger 3 MW, men som samlet utgjør en samlet effekt på 8,5 MW.

FNF-organisasjonene i Rogaland ber Dalane Energi om å holde fingra fra fatet. For det første mener organisasjonene at kraftselskapet bryter vernereglene. Og enda viktigere: Inngrepene vil samlet sett sterkt forringe verneverdiene i det vernede vassdraget med blant annet tap av fossefall og bygging av inntaksdammer, kraftlinjer, kraftverk samt deponering av tunnelmasser.

- Bjordal-Kvitlen er innfallsporten til det siste større, inngrepsfrie villmarksområdet i sør-Rogaland. Dette vakre og etter hvert unike naturområdet må ikke røres, krever sju av Rogalands største natur- og friluftslivsorganisasjoner.

Vi er en del av løsningen!

Nyttige produkter for fremtidens nullutslippssamfunn

Den norske landbaserte industrien foredler fornybar energi til produkter som er kritiske innsatsfaktorer i det grønne skiftet, og vi er godt i gang med å ta ned våre egne klima- og miljøfotavtrykk ytterlige.

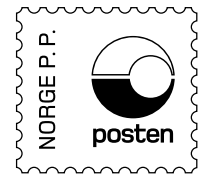
Eramet Norway, som eier mangansmelteverk i Sauda, Porsgrunn og Kvinesdal, har investert nærmere tre milliarder kroner siden 2000 for å videreutvikle verkene. Og vi har planer om mer!

Våre store ambisjoner krever et høyt kompetansenivå. Hos oss i Eramet Norway jobber mer enn 530 dyktige fagarbeidere, spesialister og ledere, og vi kommer til å trenge mange nye medarbeidere i løpet av de neste årene. Har du lyst å bli en av oss og bli med på den spennende utviklingen som vi står overfor?

Følg oss på LinkedIn www.eramet.no

eramet

Klikk og hent på Mostun!

Butikken på Mostun natursenter holder åpent hver søndag fram til jul, fra kl 11 til 15.30. Benytt anledningen og kjøp en julegave du ikke finner andre steder. I butikken har vi et variert utvalg av naturbøker, lokale puslespill, bordbrikker, dekorative plakater, kaffekrus, plysjfugler mm. Passer ikke søndag? Fortvil ikke! Bruk QR-koden og du kommer rett inn til vareutvalget i butikken. Så kan du i ro og mak bestille varer i vår klikk og hent-ordning. Varene henter du på Mostun alle hverdager mellom kl 08 og 16.

Klikk og hent!

Puslespill Mosvatnet

Bordbrikker

Plakater

Plysjfugler

Fuglekasser, byggesett

Smykkene i rogalandsnaturen